

ESKİ BALKANLAR YENİ SINIRLAR: ESKİ YUGOSLAVYA’NIN DAĞILMA SÜRECİNDE TÜRKİYE - BOSNA-HERSEK İLİŞKİLERİ

Yrd. Doç. Dr. Volkan TATAR

İstanbul Arel Üniversitesi,

volkantatar@arel.edu.tr

Özet

Devletlerin özellikle bölgelerinde olan değişiklikler, birçok dış politika kararları alınması zorunlu kılmaktadır. Doğu Bloğunun 1990’ların başında yıkılması hem Doğu Bloku devletleri hem de diğer devletler açısından sancılı bir dönemin başlangıcı olmuştur. Balkan yarımadası ve Kafkasya’da bu süreç, daha şiddetli ve derinden hissedilmiş, çatışmalar günlük hayatın alışılmayan bir rutini haline gelmiştir. Türkiye’nin de konumu sebebiyle etkilendiği bu geçiş ve çatışma süreci, sadece bölge halklarını değil, uluslararası siyasal sistemdeki gelişmelerin de etkisiyle, küresel ve bölgesel güçleri de karşı karşıya getirmiştir. Çatışan tarafların yanında ve dışardan bölgedeki güçleri destekleyen devletler, çözüm için de bir araya gelmek zorunda kalmıştır. Birçok kez barış görüşmelerinin sonuçsuz kalması, daha güç şartlar ve derinleşen çatışma olarak geri dönmüştür. Türkiye bölgesel bir güç olarak, eski Yugoslavya’nın dağılma sürecini en sarsıcı hisseden devletlerden biridir. Gerek Balkan yarımadasında bulunması, arada kopmalar rağmen gerekse Bosna-Hersek’le tarihi çok eskiye dayanan uzun soluklu bir yakın içerisinde olması, çatışmanın da çözümün de etkili tarafı olması ile sonuçlanmıştır. 1995 Dayton Antlaşması’yla sonuçlanan yaklaşık 4 yıllık periyod, Bosna-Hersek meselesini Türk Dış politikasının öncelikli konularından biri haline getirmiştir. Bosna-Hersek’in kuruluş aşamasında Türk Dış politikası sadece moral destek olmamış, aynı zamanda önemli sonuçlar da doğurmuştur.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Bosna-Hersek, Türk Dış Politikası

FORMER BALKANS NEW BORDERS: TURKEY - BOSNIA HERZEGOVINA RELATIONS IN THE PROCESS OF THE DISSOLUTION OF THE FORMER YUGOSLAVIA

Abstract

The changes in the states, especially in their regions, in this sense states must take many foreign policy decisions. The destruction of East Block at the beginning of the 1990s was the significant starting point in other words period and it was a painful turn in terms of both the Eastern Bloc states and other states. This process has been felt more intensely and deeply in the Balkan peninsula and the Caucasus, and the conflicts have become an unconventional routine of everyday life. In this regard Turkey which is also influenced by its position and it is influenced by this process of transition and conflict in line with this not only by the peoples of the region but also by means of developments in the international political system global and regional powers are in conflicts with each other. The states which supported the forces and in and out of conflicting parties in region had to come together for a solution. Many times, the result of peace negotiations was not successful, so it returned more

difficult conditions and deepening conflict. As a regional power; Turkey is one of the state which has traumatic process while the disintegration of the former Yugoslavia. Despite of sometimes the cut off relations with Bosnia Herzegovina and Turkey but there is a long-term close relationship with each other which is based upon history. The fact that Turkey is located on the peninsula of Balkan and because of these political factors and conditions in the end Turkey is a place of solution and conflict in this political issue. As a final remark, the nearly four-year period that resulted with the 1995 Dayton Treaty and in this respect Bosnia-Herzegovina issue was one of the priority issues of Turkish foreign policy. During the establishment in other words construction process of Bosnia-Herzegovina, Turkish foreign policy was not only moral support, but also it had important consequences in this context.

Key words: Balkans, Bosnia-Herzegovina, Turkish Foreign Policy

1. Giriş

Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkasya gibi Dünyanın en sorunlu ve çatışmalı bölgeleriyle çevrili Türkiye, dış politikasında, Osmanlı İmparatorluğu'ndan devraldığı mirasın da etkisiyle, birçok sorunla uğraşmak zorunda kalmıştır. Uzun yıllar Osmanlı İmparatorluğu içerisinde kalan bu bölgeler, her biri farklı coğrafi ve beşerî unsurlar içermektedir. Balkanlar nüfusun Müslümanlar ve Hristiyanlar için bölüşüldüğü bir alan olmasının yanında, Avusturya-Macaristan ve Rusya gibi emperyalist güçlerin, özellikle 1789 Fransız Devrimi'nin de etkisiyle gittikçe artan bir şekilde müdahale ettikleri bir alan olmuştur* (Armaoğlu, 2000: 54).

Balkanlar çok uluslu, çok dilli, çok kültürlü, dinsel bağlamda ise İslam ile Hristiyanlığın zaman zaman iç içe geçtiği zaman zamansa keskin bir şekilde ayrıldığı bir bölgedir. Buradaki ayırım sadece dinler arasında değil, aynı zamanda Hristiyanlık özelinde keskinleşen mezhep ayrılıklarını da kapsamaktadır. 20. yüzyıl öncesinde Arap Yarımadası ve Kuzey Afrika gibi güneyde kalan toprakları Osmanlı İmparatorluğu'nun çok daha büyük bir bölümünü oluştursa da dinsel anlamda Balkanlar'a göre daha homojen bölgeleri oluşturmaktadır. Bu büyüklükte toprağa sahip bir İmparatorluğu, dönemin ulaşım ve haberleşme imkanları göz önüne alındığında, topraklarını yönetmek ve devamını sağlamasındaki zorluk ortadadır. Benzer bir sorun Kafkasya'da da vardır. Dinsel ve etnik bir bütünlüğünün olmamasının yanı sıra, coğrafi açıdan da Kafkasya, Balkanlar'a benzer bir durumdadır (Yasa, 2008).

I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecinde kurulan ve Lozan ile uluslararası alanda da tescillenen Türkiye, Balkanların çok büyük bir bölümünden mecburen mahrum kalmıştır. Savaşların bölgede yoğun olarak yaşandığı 19. yüzyılın sonu ve

* Rusya'nın Pancermen Bloğuna karşı Panslavizm Politikası

20. yüzyılın başlarındaki yaklaşık yarım asırlık dönemde, anılan bölgelerden bugünkü Türkiye topraklarına yoğun göç dalgaları yaşanmıştır (Öksüz, 2006: 35-36). Göçler neticesinde ayrılan akrabaların bugün bile izlerini takip etmek mümkündür. Türkiye’de Osmanlı İmparatorluğu’nun mirası olarak adlandırılabilen topraklarla sürekli etkileşim içerisinde olmuş ve günümüzde hem politik hem de kültürel zeminde bu ilgi devam etmektedir. Soğuk Savaş’ın son yıllarında Bosna-Hersek’te meydana gelen çatışma ve insani dram, kültürel yakınlığın da etkisiyle Türkiye’de derinden hissedilmiştir.

2. Türk Dış Politikasında Bosna-Hersek ve Önemi

2.1. Türkiye’nin Soğuk Savaş Döneminde Balkanlar Politikası

Soğuk Savaş döneminde Balkanlar, etnik ve dinsel ayrışmasının merkezi olmasının yanında, uluslararası siyasal sistemin tüm güçlerinin temsil edildiği bir bölgedir (Oran, 2006: 175). Soğuk Savaş süresince Türkiye ve Yunanistan NATO üyesi, Bulgaristan ve Romanya Varşova Paktı üyesidir** (Britannica, 1998). Ayrıca Yugoslavya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (SSCB) ile ilişkilerinin kopmasının ardından bağlantısızlık hareketinin yanlısı, hatta oldukça güçlü bir üyesiyken, Arnavutluk (Çin ile sınırlı ticari ilişkileri bir yana) izolasyonizmi benimsemişti (Sönmezoğlu, 2005: 296). Türkiye’nin bu dönemdeki Balkan politikası, içerisinde bulunduğu blokun politikası ile paralel ilerlemiştir. Bu hususta Türkiye açısından önemli bir dezavantaj, yüzlerce yıldır yönetiminde söz sahibi olduğu ve kültürel yakınlık duyduğu birçok devletle direkt ilişki kuramamaktır. Örneğin Bulgaristan artık Moskova’ya yakındır, kararlarının çoğu bu merkezden alınmaktadır ve Bulgaristan’da yaşayan Türklerle iletişim kurmak eskisi kadar kolay değildir. Benzer bir durum Yugoslavya topraklarındaki milyonlar için de söylenebilir. Belgrad merkezli bir devlet olan Yugoslavya, zaten 6 cumhuriyetin birleşmesi demekti ve Bosna-Hersek’le iletişim kurmak için Belgrad’ın izni gerekliydi. Varşova Paktı, NATO ve bağlantısızların politik çatışması etkisini çok yakın insanları ve devletleri suni sınırları ile ayırma noktasında göstermekteydi.

1970’lerde aynı savunma örgütünde yer almalarına rağmen, Türkiye ve Yunanistan’ın bile politik olarak birbirinden uzaklaştığı, hatta savaşın eşiğine geldiği görülmektedir. Kıbrıs çatışması, sıcak çatışma olarak ada çevresinde kalıp Balkanlar’a sıçramasa da garantör devletlerin her ikisinin de Balkan devleti olması, gerilimi bölgede fazlasıyla hissettirmiştir.

** 1974-1980 yılları arasında Yunanistan’ın NATO’dan ayrıldığı ve ardından geri döndüğü unutulmamalıdır (NATO: 1974).

Her iki devletin karada kesiştiği yer Balkanlardır. Kıbrıs Savaşı'nda Balkan devletleri genellikle Yunanistan'ı destekler bir tutum sergilemişlerdir. Arnavutluk'un Yunanistan'la sorunlarının da etkisi nedeniyle sınırlı politik desteğini saymazsak, Türkiye'nin Balkanlar'da daha aktif bir politika izlenmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Biraz da Yunanistan'ın Balkanlar'daki etkisini kırmak amacıyla Türkiye, kendi Balkan politikasını gözden geçirmiştir (Oran, 2006: 175). Ankara, Belgrad ve Bükreş gezilerini ve iletişimlerini artırmıştır.

1980'ler ise Balkan coğrafyası için oldukça zor bir sınavın hemen öncesidir. Daha başlangıcında çatışmalı günlerin sinyalleri gelmeye başlamıştır. 1980'de Yugoslav rejiminin kurucusu ve önderi Tito'nun ölümü, Nicolae Ceaucescu'nun yönetimin dış borçlarını azaltmak için kemer sıkması, 1985'de Arnavutluk'ta Enver Hoca'nın ölümü, Bulgaristan'da 1984'de Türk azınlığa yönelik asimilasyon politikasının artması, Yugoslavya'da Miloseviç'in iktidara gelmesi ve özellikle SSCB'de iktidarda bulunan Gorbaçov'un Sovyet bütünü bozacak olan Glasnost ve Perestroyka politikalarını uygulamaya koyması art arda gerçekleşmiştir. Son olarak 1989'da Moskova'nın, Varşova Paktı'na üye olan Balkan devletlerine, 'kendi yollarını çizmesi' yönündeki telkini, çatışma ve kargaşanın kısa bir aradan sonra tekrar Balkan coğrafyasında başlamasına neden olmuştur (Oran, 2006: 175).

2.2. Türkiye'nin Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Balkanlar Politikası

2.2. 1. Eski Yugoslavya'nın Dağılması ve Bosna-Hersek

1980'ler özellikle Merkezi ve Doğu Avrupa devletleri için, dönüşüm ve değişim demektir. 1980'lerin sonu ve doksanların ilk yarısı Balkanlarda eski yönetimlerin tarih olması ile sonuçlanacak bir dizi gelişmeye neden olmuştur. Tito ve Enver Hoca'nın ölümüyle sadece iki lider kaybedilmemiş, devletlerinde genel kabul gören ve birleştirici rolü olan siyasi figürler kaybedilmiştir. Sovyet sisteminin de eski gücünü kaybetmesiyle Romanya'da Ceaucescu ve Bulgaristan'da Todor Jivkov uzun süren iktidarlarını kaybetmişler, değişim yanlıları iktidara gelmiştir. Dönem içerisinde Yunanistan ve Yugoslavya haricinde tüm Balkan devletlerinde, liberalleşme ve özelleştirme gibi batıya yönelik dikkati çekmektedir. Bu yaklaşık on yıllık sürede dikkati çeken husus, tüm Balkanlarda milliyetçiliğin artması ve barışı tehdit etmesidir (Oran, 2006: 481-482). Balkan devletleri içerisinde özyönetim ve ekonomik liberalleşme bakımından en ileri konumda olan Yugoslavya, ayrılma ve kopuşu en acı şekilde yaşayan devlet olmuştur. Kimi devletlerde bu süreç daha sakin gelişirken, Eski Yugoslavya'da Miloseviç iktidarı ve ardından gittikçe sertleşen tutumu, Eski Yugoslavya bütünü oluşturan diğer devletlerde kaygıyla izlenmeye başlamıştır.

Romanya, Arnavutluk, Bulgaristan ve Yugoslavya’da bir geçiş süreci başlamış, Türkiye başlangıçta duygusal güdülerle hareket etse de gittikçe ciddi bir hal alan bu gelişmelere bir refleks üretmek zorunda kalmıştır (Oran, 2006: 481-482). Balkanlardaki gelişmelerin hem devlet yönetimi bünyesinde hem de kamuoyu nezdinde olumlu karşılandığını söylenebilir. Bunun en büyük nedeni, yaşanan değişimler neticesinde, Balkanların bir bölümünde etkin devlet olan SSCB’nin, artık etkisinin kırıldığı fark edilmesidir. İdeolojik olarak etki gücünü kaybetmiş bir SSCB olunca, bölge devletlerinin bağımsız hareket alanları artacak ve bu da nihayetinde Türkiye’nin bölgede yakın ilişkiler kurmasını kolaylaştıracaktı. Bulgaristan ve Arnavutluk’ta bu olumlu gidişat başlardan itibaren gözlemlenmiştir. Bölge devletlerinin de beklentilerinin Türk dış politikasının beklentileriyle uyumlu olduğu görülmektedir. Bosna-Hersek, Arnavutluk, Bulgaristan ve Makedonya’nın da arzusu Türkiye ile yakınlaşmaktır. İçlerinde bulunan Müslüman nüfus ve kültürel yakınlık, bu yakınlaşmada hem Türkiye’nin hem Balkan devletlerinin işini kolaylaştırmaktaydı.

2.2.2. Bosna-Hersek’in Bağımsızlık Savaşı ve Türkiye

Genel olarak incelendiğinde, Türk dış politikasının devletlerde meydana gelen bağımsızlık hareketlerine ve bağımsızlık ilanlarına mesafeli bir konum sergilediği görülmektedir. Bu dış politika çıktısının bazı istisnaları mevcuttur; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ve Kosova. Sayılan bağımsızlık ilanlarında Türk Dış Politikası analiz edilirken, her birinin farklı özel durumlarının olduğu ve bu destek kararının kendi mantığı içerisinde açıklanabileceğinin bilinmesi gerekmektedir. KKTC meselesinde Türkiye garantör devlettir ve bu hakkı kullanarak çatışmaya müdahale etmiştir. Kosova meselesinde sergilenen politika ise dünyanın çok büyük bir bölümünün de kabul ettiği üzere, birlikte yaşamaları olanaksız hale gelmiş iki halkın sorununa bir çözüm çabasıdır. Her ne kadar hala eleştirilse de 30 yılı aşkın bir zamandır çatışma Kıbrıs adasında durmuştur. Kosova sorununda ise, BM önerisi ve çözümüyle bağımsızlık ve özerk bir birimin devlet haline gelmesi kabul edilmiştir. Bunun üzerine Kosovalı Arnavutlar bağımsızlık ilan etmişlerdir (Kosova, 2008). Burada bizzat BM Kosova Özel Temsilcisinin tavsiyesi vardır ve Dünya devletleri tarafından genel kabul görmüştür. Ahtisaari’ye göre uygulanabilecek tek çözümün, ‘bağımsız bir Kosova’dır (BM, 2007).

Eski Yugoslavya’nın dağılması gerçeği karşısında Türkiye’nin ilk tutumu, gevşek bir federasyon olsa da Yugoslavya’nın toprak bütünlüğünün desteklenmesidir. Bu politika, Aliya İzzetbegoviç’in de başlangıçtaki politikasıyla paraleldir (Armaoğlu, 2000). Ne zaman ki Slovenya ve Hırvatistan bağımsızlıklarını ilan etmiş ve Almanya tarafından da bu

bağımsızlıklar kısa bir zamanda tanınmış, o vakit dağılma, geri dönüşü imkânsız bir hal almıştır. İşte bu noktada Türkiye Bosna-Hersek'in bağımsızlığı ve tüm devlet toprakları üzerindeki egemenliğinin kabulü üzerine politikasını inşa etmiştir. Burada ayrıca altı çizilmesi gereken önemli bir nokta, Bosna-Hersek'in bağımsızlığının, dünyanın birçok yerindeki meydana gelen bağımsızlık ilanlarından daha da fazla bir hukuki nedene dayanmasıdır. 1946 tarihli Yugoslavya Anayasasının II. maddesi^{***}, (Yugoslavya, 1946) 1953 (Yugoslavya, 1953) ve 1963 Anayasasının 2. maddesinde Yugoslavya'nın altı kurucu devletinden biri olarak sayılan Bosna-Hersek'in, (Yugoslavya, 1963) aynı zamanda self-determinasyon hakkına sahip olduğu belirtmektedir. Burada ayrıca 'Boşnak'lar, Anayasa'da 'millet' olarak da sayılmışlardır. 1971 değişikliğinde Bosna-Hersek'in konumu farklı değildir. 1974 Anayasası ise tıpkı 1963 Anayasası ve 1971 Anayasal değişikliğinde olduğu gibi Bosna-Hersek'e Başkanlık Konseyi'nde sandalye vermiştir (Yugoslavya, 1974). Cumhuriyetin Boşnak Parlamentosu, egemenliği ülke adına kullanmakta ve federal birime de diğer beş devlet gibi, eşit devlet olarak katılmaktadır.

Self-determinasyon hakkını kullanım şekli incelendiğinde bunun da meşru bir zeminde cereyan ettiği görülmektedir. Badinter Komisyonu'nun bağımsızlıkla ilgili Bosna-Hersek içerisindeki genel kanıyı görme yönündeki teşviki ile Bosna-Hersek'te, 29 Şubat-1 Mart 1992 tarihleri arasında referandum düzenlenmiştir^{****}. Bosnalı Sırp'ların boykotu sebebiyle katılım %63'te kalmasına rağmen, katılanların büyük çoğunluğu 'tam bağımsızlık' yönünde oy kullanmıştır (Keesing, 1992). Katılım oranı ilk bakışta düşük görülebilir; fakat Yugoslavya gibi etnik bölünmenin çok olduğu yerlerde genel tutum böyledir. Referandum AT tarafından da izlenmiş ve bu arzu kaydedilmiştir. Bağımsızlık rüzgârını arkasına alan ve Slovenya ve Hırvatistan'ın ayrılmasından sonra Sırp'larla birlikteliği sürdürmenin olanaksız olduğunu gören Aliya İzzetbegoviç, referandum sonucunun da istediği şekilde neticelenmesiyle (AGİT, 1992). 3 Mart 1992'de Bosna-Hersek'in, Eski Yugoslavya'dan bağımsızlığını ilan etmiştir. (Keesing, 1992). Bulgaristan (1992) ve Türkiye (1992), Bosna-Hersek'i uluslararası alanda ilk tanıyan devletlerdir. AT kriterleri ve AT kararlarını beklemeden, 1992 başında tanımışlardır. Buna karşılık, Bosna-Hersek'te bulunan Sırp'lar, gerek 29 Şubat ve gerekse 1 Mart referandumlarını boykot etmişler, Sırbistan'dan ayrılma gerçeği karşısında, Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti'ni

*** Yugoslavya'nın 'Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek, Makedonya ve Karadağ Cumhuriyetleri'nin halklarından oluştuğunu belirtmektedir. I. bölümün 1. maddesinde devletin federal yönü açıklanırken, federal yapının ayrılma hakkını içerdiği fakat Yugoslavya'yı meydana getiren halkların birlikte yaşama isteğini seçtikleri açıklanmıştır.

**** Daha önce de Bosna-Hersek tarafından bağımsızlık ilan edilmişti. Fakat AT'nin politik desteğini alabilmek ve AT ülkeleri tarafından tanınmada kriterleri kontrol görevi üstlenen, Badinter Komisyonu'nun onayının alabilmek için, Komisyonun yönlendirmesiyle halkın arzusunun tespiti yönünde referandum yapılmıştır.

ilan etmişlerdir. Burada meşru olmayan ve bir devleti bölme yönünde ayrılıkçı bir hareket olarak adlandırılabilen bu hareketi, Sırbistan haricinde, Türkiye gibi diğer devletler de tanımamışlardır.

Bağımsızlık ilanı işin bir kısmıdır. Genel kabulün sağlanması ve barış ise çok daha uzun ve çetin bir yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu amaçla uluslararası örgütlerin, özellikle son yarım asırdaki etkinlik ve rolünün her geçen gün arttığı gerçeğinden hareketle, Türkiye Bosna-Hersek'in bağımsızlığını sadece başkentlerde değil, etkin örgütlerde de dile getirmiş ve bu örgütlerden destek istemiştir. Bu çabanın olumlu bir meyvesi Avrupa Topluluğu Dış İlişkiler Başkanlığı'nın, 6 Nisan 1992'deki toplantısında aldığı karardır. Nitekim 7 Nisan tarihi ile Bosna-Hersek'in bağımsızlığı ve tanınmasının kabul edilmesi kararlaştırılmıştır (Keesing, 1992). Slovenya ve Hırvatistan belirsizliğini ortadan kaldıran AB'nin, Bosna için de böyle bir açıklamada bulunması ve bunun da ötesinde 7 Nisan'da ABD'nin Bosna-Hersek'i tanıması Türkiye açısından da çok önemlidir. Burada dikkati çeken nokta, NATO devletleri ve özellikle hegemon güç ABD ile Türk dış politikasının bu krizde kesiştiği, Balkanlar ve Avrasya'ya etkin müdahale edebilmek için ABD'nin, bazı ağır aksak ve hatalı kararları saklı kalmak kaydıyla, Türk dış politikasıyla uyumlu davrandığı söylenebilir. Türkiye Balkanlar'a ve Bosna-Hersek çatışmasına tek başına müdahale yerine, ABD ya da NATO desteği ve diğer uluslararası örgütlerin desteğini alarak müdahil olmuş, bu politika aynı zamanda Türkiye'nin de elini güçlendirmiştir. Fakat hemen belirtmemiz gerekir ki NATO içerisinde aynı zamanda bölge devleti olan Yunanistan'ın tutumu farklıdır. Balkanlarda Türk ve Müslümanlarla kuşatıldığı hissine kapılan Yunanistan, aynı zamanda Makedonya'yla yaşadığı isim sorunu sebebiyle Bosna-Hersek çatışmasında, Sırbistan'ı destekleyen tek NATO devleti olmuştur (Armaoğlu, 2000). Bu uzlaşmaz tutum, Türkiye'nin hem bölge hem Avrupa başkentlerinde önemini artırırken, Yunanistan'ı anlamsız bir duruma sürüklemiştir. Türkiye'nin uluslararası örgütler nezdindeki çabalarından birinin de merkezi BM'dir. Burada da Bosna ve Türkiye'nin arzuladığı sonuç çok uzun zaman geçmeden alınmış Bosna-Hersek, 22 Mayıs 1992'de BM üyeliğine kabul edilmiştir (BM, 1992).

Çatışmanın yoğun olarak yaşandığı, 1992'den 1995'e kadar süren dönemde Bosna-Hersek - Türkiye ilişkilerinde çözüm planları^{*****} (Keesing, 1992; Türbedar, 1986, 1995) oldukça fazla yer almış ve bu planların olumsuzlukları karşısında Bosna-Hersek'e politik destek sürmüştür. Özellikle başlangıçtaki silah avantajı nedeniyle, birden fazlasıyla toprak kazanan ve bu

***** Vance-Owen Planı, Güvenli Bölgeler Planı, Owen-Stoltenberg Planı ve Temas gurubu planı.

topraklardaki işgalini meşrulaştırmak isteyen Sırp tarafını engellemek için büyük çaba harcanmıştır.

Diğer bir önemli husus silah ambargosunun Boşnak ve Hırvatları daha da dezavantajlı bir duruma getirmesidir. BM Güvenlik Konseyi 713 numaralı kararı (BM, 1991) sonucunda başlayan ambargo, zaten elinde başkent Belgrad'ın kaynakları olan, diğer bir anlatımla Yugoslav Halk Ordusu'nun etkili silahlarını kullanan Sırp güçlerinin konumunu dolaylı olarak güçlendirmiştir. Burada dengeyi sağlamak için, Boşnak tarafına yardım olarak gelebilecek silahlar engellenmiş ve savunma şansı neredeyse yok edilerek katliamların artması zemin hazırlanmıştır.

Destek sadece politik ve insani yardımlar olarak sınırlandırılmamış, Türk Silahlı Kuvvetleri de (TSK) Türkiye'nin Bosna-Hersek politikasında görev başında olmuştur. Çatışma süresince güvenli bölgelerin kurulması ve korunması faaliyetlerinde BM Koruma Kuvvetinde (UNPROFOR) yer almıştır (Hürriyet, 2017). Ayrıca Ağustos 1993- Aralık 1995 arasında 1400 kişilik bir alayla bölgede konuşlanırken, Dayton sonrasında da görevini sürdürmüş ve barış gücünü takviye etmiştir. Bosna-Hersek'teki 1 Mekanize Türk taburu, Bosna-Hersek Türk Tabur Görev Kuvveti Komutanlığı adı altında 844 personeliyle Zenica'da barışın sağlanması için görev yapmıştır (Hürriyet, 2017) Sadece Kara orduları değil Deniz ve Hava kuvvetleri de Bosna çatışmasında Bosna-Hersek hükümetine destek vermiştir. Türk Deniz Kuvvetleri de Adriyatik Denizi'nde UNPROFOR ve IFOR (BM, 1995, 1996) paralelinde Temmuz 1992 - Ekim 1996 tarihleri arasında gerçekleştirilen "Sharp Guard" hareketine 2 firkateyn, akaryakıt gemileri ve mayın karşı tedbirleri gemileriyle katılmıştır. Bu görevde, 18 firkateynin yanı sıra 2 denizaltı, 4 akaryakıt gemisi ve yaklaşık 5 bin asker yer almıştır. Türkiye, Bosna-Hersek hava sahası üzerindeki uçuş yasağının uygulanması ve denetlenmesi amacıyla da bir F-16 filosunu 25 Nisan 1993'te bölgeye göndererek, rotasyon esasına göre 12 filo ile yaklaşık 2500 personel görevlendirmiştir (Hürriyet, 2017).

Türk askerleri, Bosna Hersek'te askeri görevlerinin yanı sıra, savaşta ailesini kaybeden çocukların bakımı, öğrencilere yardımlar, sağlık taraması ve ilaç yardımı gibi hayatın her alanını kapsayan yardımlarda bulunmaktadır. Özellikle Bosna-Hersek federasyonundaki Boşnak-Hırvat ordusunda Boşnak ve Hırvat subayların eğitilmesi oldukça önemlidir (Politika Akademisi, 2012).

2.2.3. Dayton Antlaşması Sonrası Bosna-Hersek ve Türkiye

1995 yılı Sırp, Birleşmiş Milletler kararlarını ihlal ederek Güvenli Bölge ilan edilen ve Birleşmiş Milletler Barış Gücü tarafından korunan yerlere saldırmışlar. Srebrenica katliamı ve ardından NATO'nun Sırp hedeflere yönelik-bombardımanı, Sırpı barışa zorlamıştır. Burada belirtilmesi gerekir ki, Yugoslavya'nın NATO üyelerine savaş ilanı, Türkiye ve Yugoslavya'yı fiilen ve hukuken savaştan iki devlet durumuna getirmiştir (Oran, 2006).

Uzun süren ve bölge devletleri kadar olmasa da uluslararası örgütleri de yoran çatışmada, 1995 yılında çözüm aşamasına geçilmiştir. Bu kadar gerginlik ve katliamın ardından 3 toplumun liderini bir araya getirip, çözüm için o zemini yakalamak bile bir başarıdır, çünkü en son 1993 Kasım'ında, Cenevre'de bir araya gelmişlerdir (Keesing, 1995). ABD Başkan Yardımcısı Richard Holbrooke'un düzenlediği, Temas Grubu'nun (Almanya, Rusya, İngiltere ve Fransa) ve AB'nin temsilcilerinin hazır bulunduğu, 21 Kasım 1995'te Bosna-Hersek'te gerçekleşen toplantı, Genel Çerçeve Anlaşması'na barış için paraf atılmasıyla son bulmuştur. Aliya İzzetbegović, Franjo Tuđman ve Slobodan Milošević'in 21 Kasım 1995'te imzaladığı **Dayton Barış Antlaşması**, Bosna-Hersek Savaşını bitirirken farklı bir sürecin de başlangıcı olmuştur. Oldukça karmaşık, uygulanması zor ve hassas bir denge getiren Dayton Antlaşması sonucunda 'Barışı Uygulama Konferansı' oluşturulmuş, 55 devletin bulunduğu Barış İzleme Konferansının Yürütme Kurulu'nda da Türkiye yerini almıştır. Bosna-Hersek'in toprakları üzerindeki egemenliği ve toprak bütünlüğüne engel yönü ile Dayton Barışı hala günümüzde farklı boyutlarda tartışmasını korumaktadır (Politika Akademisi, 2012).

3. Sonuç

20. yüzyıl geçmişten gelen sorunların birçok kez çatışma ve katliamlarla çözümünün arandığı yüzyıl olarak tarihteki yerini almıştır. Özellikle etnik ve kültürel zenginliği olan bölgelerde, etkinlik kurmak isteyen devletlerin de desteklemesiyle birçok bölge savaş, katliam, etnik temizlik, göç ve ayırım yaşamıştır. Balkanlar da bu çatışmalar önemli bir örnektir. 17. yüzyıldan itibaren bölgedeki Osmanlı gücüne karşı süren Avusturya-Macaristan-Rusya mücadelesi, her ne kadar bir dönem üzeri örtülmüş olsa da farklı sahne ve figürlerle tekrar tekrar yaşanmaktadır. Özellikle Fransız devrimi sonrasında ortaya çıkan milliyetçilik akımı, çok kültürlü Balkanlar için sorunları daha da büyütüştür. 19.yüzyıl ve sonrasında çok kısa bazı dönemler haricinde Balkanlar çatışma içerisinde ve acının yaşandığı bir bölge olmuştur.

Balkanlar Türkiye açısından ekonomik, sosyal ve stratejik yönüyle oldukça önemli bir bölgedir. Bölgeye ve bölge halklarına, uzun süren Osmanlı Devleti sebebiyle, kültürel ve duygusal bir yakınlık vardır. Türkiye açısından Avrupa'ya çıkış kapısı olması sebebiyle,

ekonomik ve ticari yönü de önemlidir. Aynı zamanda stratejik anlamda da önemi büyüktür çünkü Türkiye'nin Balkanlar'daki toprakları çok azdır. Bu sebeple, ülkesel derinliğin olmamasına paralel olarak, çatışma içerisindeki Balkanları Türkiye, her zaman, kendisi için bir tehdit olarak algılanmaktadır. Bu anlamda Bosna-Hersek politikası özellikle önemli bir hale gelmektedir. Yakın bir müttefik olarak gördüğü, aynı kültürü paylaşan insanlardan oluşan ve göçler sayesinde akrabalık ilişkileri yoğun olan Türkiye ve Bosna-Hersek, Bosna-Hersek'in bağımsızlık mücadelesinin başlangıcından itibaren bu yakınlığı birbirlerine göstermişlerdir. Bosna-Hersek meselesinde Türkiye'nin tutumu, bölgesel bir güç olması sebebiyle Amerika ve Avrupa Birliği gibi küresel aktörleri etkilemiştir. Boşnak halkını ise zor günlerde umutlandırmıştır.

Bosna-Hersek'in Eski Yugoslavya'nın çözülme sürecindeki dış politikası, Türk Dış politikasını da etkilemiştir. Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlık süreçlerinde, Türkiye ve Bosna-Hersek, benzer bir çizgide durarak, gevşek de olsa federasyonla devam arzusunu paylaşmaktadır. Slovenya ve Hırvatistan'ın ayrılmasının kesinleşmesinden sonra, Sırp baskısı altında kalmasından çekinilen Bosna-Hersek'in bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü, yine iki devletin de ortak çabası haline gelmiştir. Bosna-Hersek bağımsızlığı toprak bütünlüğü açısından Türkiye, sadece NATO ve AB gibi örgütlerde değil, birçok devlet başkentinde temaslarda bulunmuştur. Konuyu birçok kez uluslararası örgütler ve farklı platformlarda düzenlenen konferansların gündemine taşıyan Türkiye, maddi manevi her türlü desteği vermeye çalışmıştır. Bosna-Hersek'in bağımsızlığı ve Dayton Antlaşması sonrası ise ilişkiler açısından ayrıca önemlidir çünkü Bosna-Hersek'in gerek içsel gerekse dışsal faktörler sebebiyle desteğe bu dönemde çok ihtiyacı vardır. Dayton Antlaşması sonrası dönemde de, Bosna-Hersek Türk Dış Politikasının önemli bir noktasıdır. Sürekli gelişen ticaret ve turizm verileri, aynı zamanda kültürel yakınlığı da barındırmakta ve sürekli olarak bu yakınlık artmaktadır. Sosyalizmin geçerli olduğu, Eski Yugoslavya döneminde, mecburen daha kısıtlı ilişkilerin, her geçen yıl bir üst seviyeye çıkarak, telafi edildiği ve bunun da hem iki devlet hem de Balkanlar'daki barış için önemli olduğu söylenebilir.

Kaynakça

AGİT Belgeleri, Commission on Security and Cooperation in Europe.
http://csce.gov/index.cfm?FuseAction=UserGroups.Home&ContentRecord_id=250&Content_Type=G&ContentRecordType=G&UserGroup_id=5&Subaction=ByDate, (30.12.2009).

Armaoğlu, F. (2000). *Yirminci Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1995*, İstanbul: Alkım Yayınevi.

Christoph, S. (2000). *The Contact Group and Its Impact on the European Institutional Structure*, Occasional Paper 16, Institute For Security Studies, Paris, Western European Union.

Encyclopedia Britannica, (1998). <https://www.britannica.com/event/Warsaw-Pact> (10.04.2017).

Haskin, J. M. (1995). *Bosnia and Beyond: the "Quiet" Revolution that Wouldn't Go Quietly*, Algora Publishing.

Hürriyet (2017). <http://www.hurriyet.com.tr/tsknin-yurt-disi-baris-misyonlari-175858> (10.04.2017).

Yasa, I. Kuzey Kafkasya'daki Etnik Kompozisyon ve Çatışmalar, <http://www.bilgesam.org/incele/1000/-kuzey-kafkasya'daki-etnik-kompozisyon-ve-catismalar/#.WRiuyNLYhdg> (Erişim:14.04.2017).

Keesing's Record of World Events: Volume 38 (1992). Ed. by. Roger East, 60 Year of Publication, Cambridge, Longman.

Keesing's Record of World Events: Volume 41 (1995), Ed. by. Roger East, 60 Year of Publication, Cambridge, Longman.

Kosova Bağımsızlık Bildirisi, http://www.assembly-kosova.org/common/docs/Dek_Pay_e.pdf, (19.11.2011).

NATO Resmi Sitesi, https://www.nato.int/cps/en/natohq/nato_countries.htm, (10.04.2017)

Oran, B. (2006). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt II. (1980-2001), İstanbul, İletişim Yayınları.

Öksüz, H. (2006). *Batı Trakya Türkleri*, Çorum, KaraM Araştırma ve Yayıncılık.

Sönmezoğlu, F. (2005). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analiz*, 4 Baskı, İstanbul, Filiz Kitapevi.

Türbedar, E. Yugoslavya'nın Dağılması ve Bosna Savaşı Kronolojisi (1986-1995) (Çevrimiçi) <http://www.balkanskidom.com/showthread.php?p=704>, (02.06.2010).

UN Documents, BM Güvenlik Konseyi Kararı, S/RES/713 (1991), <http://www.un.org/Docs/scres/1991/scres91.htm>, (17.06.2010).

UN Documents, BM Genel Sekreteri S/2007/168 (2007) Sayılı Mektubu <http://www.unosek.org/docref/report-english.pdf>, (Erişim:11.11.2011).

UN Documents, YearBook 1995, <http://unyearbook.un.org/unyearbook.html?name=1995index.html s.51>, (Erişim:01.02. 2010).

UN Documents, BM Güvenlik Konseyi S/RES/755 (1992) Sayılı Kararı, SC/RES/755, meeting 3079th. <http://www.un.org/documents/sc/res/1992/scres92.htm>, (Erişim:07.06.2010).

Yugoslavya 1946 Anayasa'sı http://www.worldstatesmen.org/Yugoslavia_1946.txt, (Erişim:30.12.2009).

Yugoslavya 1953 Anayasası, http://www.arhivyu.rs/active/en/home/glavna_navigacija/leksikon_jugoslavije/konstitutivni_akti_jugoslavije/ustavni_zakon_1953.html, (30.12.2009).

Yugoslavya 1963 Anayasası, http://www.worldstatesmen.org/Yugoslavia_1963.txt, (30.12.2009).

Yugoslavya 1974 Anayasası, <http://www.osaarchivum.org/files/holdings/300/8/3/text/81-3-1.shtml>, (11.11.2011).